

TILLSAMMANS VAR

Kollektivhuset på 2000-talet saknar ideologi, men är fyllt av människor som uppskattar att umgås och att dela på vardagens praktikaliteter. Här följer berättelsen om hur en maskin att bo i förvandlades till ett hem att leva i.

K

OLLEKTIVHUS. HUR MÅNGA tänker på linsbiffar, palestinasjalar och sexuell frigörelse? Glöm det. För det första bör man skilja storfamiljen i Lukas Moodyssons film *Tillsammans* från kollektivhus som består av helt vanliga lägenheter, men där de boende delar vissa utrymmen.

För det andra tycks den ideologiska grund som historiskt sett även kollektivhusen vilat på vara på väg att förändras eller försvinna. "Vi saknar ideologi, och vi planerar inte att skaffa någon. Vi är helt enkelt människor som gillar att umgås och äta tillsammans." Så beskriver till exempel de boende i Ängsviksgården på Värmdö sitt kollektivhus.

Allt oftare dyker det upp reportage på dagstidningarnas livsstilssidor om den sociala samvaro som frodas på nybyggda 40+-boenden eller hur praktiskt det är med mat-

OCH EN FÖR SIG

Av **Maria Eriksson**

Frilansjournalist

Foto av Freddie Sandström

lag när man är ensamstående förälder. Är det kollektivhusen som är lösningen på två av vår tids stora vardagsproblem – ensamheten och livspusslet?

ETT AV DE mera kända kollektivhusen, ritat av Sven Markelius med inspiration från Alva Myrdal, uppfördes 1935 på John Ericssongatan 6 i Stockholm. Huset hade små lägenheter utan kök, men med mathiss. I den skulle middagen skickas upp från restaurangen i botenplanet, och sedan disken ner.

Bredvid sopnedkastet fanns tvättne- kast där smutsiga kalsonger i märkta på-

sar hamnade i tvätteriet i källaren.

Dick Urban Vestbro, ordförande i föreningen Kollektivhus NU, bor i kollektivhuset Tullstugan i Stockholm. Över en portion fisksoppa i den hemtrevliga matsalen berättar han om boendeformens historia och Alva Myrdals idéer:

– Det skulle vara rationellt som på en fabrik. Det fanns mathissar och en restaurang, men tanken var inte främst att man skulle umgås i huset. Nu gjorde man det ändå – det var ju den intellektuella vänstereliten som bodde där – men syftet var att kvinnor skulle ha familj och barn utan att sluta jobba.

Tänkan- det utgick från funktionalismen och dess idéer om ”den nya människan”. Hon skulle vara ute i samhällslivet, yrkesarbete, bygga upp sin kropp och vara politiskt aktiv. För att möjliggöra det skulle personal ta hand om barnen, även på kvällen.

Bostaden kunde därigenom reduceras till ett minimum, utan dekorationer och praktfulla möbler. En maskin att bo i, som Le Corbusier, den ledande funktionalisten kallade det.

Det är lätt att förstå att de funktionalistiska husen – trots det tilltalande i att kunna beställa hem mat direkt till

lägenheten – fick ett svalt mottagande av de familjer som var tänkta att bo där. Men på 1980-talet kom en ny våg kollektivhus. I stället för servicehus med anställd personal à la Myrdal blev gemenskapen det centrala i boendet. Mat-hissarna ersattes av matlag. Kvinnans frigörelse var dock fortfarande en av utgångspunkterna. Genom att alla hjälptes åt att laga maten, män och kvinnor, skulle jämställdheten öka.

I dagens kollektivhus, som ofta är byggda på 1980-talet, lever matlagen och gemenskapstankarna kvar. Men en hel del har förändrats menar Dick Urban Vestbro:

– Kollektivhusen var i början på 1980-talet ganska ideologiskt motiverade. På sina håll blev det våldsamma konflikter som slutade med att i stort sett alla flyttade ut. I dag är det i stället många kollektivhus som säger: vi gör det här bara för vår egen skull; vi vill inte missionera.

I den politiska debatten på 1980-talet framfördes också idén att kollektivhusen skulle integrera olika grupper i ett boende. De skulle ”erbjuda en miljö där invandrare, äldre eller handikappade blir naturliga delar av kollektivet och inte bara vård- och serviceobjekt, där såväl barn och ungdomar som de-

ras föräldrar känner varandra”, hette det i en VPK-motion till Uppsala kommunfullmäktige 1978. Sådana politiska ambitioner tycks avlägsna i 2000-talets nybyggda kollektivhus som är 40+-boenden, avsedda för personer utan hemmavarande barn.

LISA HÄRDELIN LENERIUS, som också bor i Tullstugan med man och två barn, bekräftar bilden av det avideologiserade kollektivhusboendet. När hon ska beskriva fördelarna är det framför allt ett ord som återkommer: praktiskt. Inte sociala mål och storslagna politiska visioner om jämställdhet och arbetsdelning.

– Jag är ingen idealist och hade nog inte trivts om det var så som jag hade föreställt mig ett kollektivhus. Det här är precis som att bo i en vanlig bostadsrätt, bara det att det finns möjligheten att äta färdiglagad mat.

En ljus trea med öppen planlösning i Hammarby Sjöstad var vad Lisa och hennes man letade efter innan de flyttade in för snart fyra år sedan. Att det

fanns en matsal en trappa ned tänkte de inte mycket på och valde att inte gå med i själva kollektivhusföreningen.

Två år senare, med en tvååring och ett barn till på väg hade livspusslet börjat ge sig till känna. Då framstod plötsligt matlaget som ett intressant alternativ. Trots en inledande skepsis har familjen Lenerius i dag svårt att hitta något som är negativt med den här boendeformen:

– Om vi inte bodde här skulle vi nog bo i hus vid det här laget, men det är nästan svårt att flytta härifrån. Då skulle vi ju få börja med allt det där – handla, laga mat varje dag, diska ...

En av farhågorna var att de gemensamma aktiviteterna skulle ta för mycket tid. Skulle de verkligen ägna de få lediga timmar de hade till att äta middag med andra? I stället visade sig matlaget ge mer tid för familjen att vara tillsammans.

– Vi kanske äter 45 minuter där nere. Tidigare var vi ofta så trötta klockan åtta att vi knappt orkade plocka undan efter

KOLL PÅ KOLLEKTIVHUS

Det finns ett drygt fyrtiotal kollektivhus i Sverige. De flesta byggdes på 1980-talet, men sex nya har byggts de senaste fem åren.

I de allra flesta kollektivhus finns ett gemensamt kök med matsal där de boende kan äta, men varje lägenhet har också ett eget kök, precis som i vanliga flerfamiljshus. Dessutom finns det ofta andra gemensamma lokaler, till exempel verkstad eller gåstrum.

Även om ideologin inte är lika styrande i kollektivhusen i dag utgår många från ett miljötänkande där ekologiska råvaror eller sopsortering och kompost är vanliga uttryck.

middagen. Nu får vi två timmar över, varje dag. I stället för att gå och handla efter dagis har vi en timme över fram till middagen – nu kan vi gå till parken.

ATT VÄRNA PRIVATLIVET har inte heller varit något problem:

– Ofta sitter vi och äter med andra i matsalen, kanske andra barnfamiljer. Men om vi har saker vi behöver prata om och vill sitta för oss själva vid ett bord är det ingen som höjer på ögonbrynen för det.

Familjen Lenerius vardag låter som rena drömmen för en stressad barnfamilj. Att sätta sig vid dukat bord tre, fyra dagar i veckan. Att få två timmar mer om dagen över för att umgås med barnen. Lägre matkostnader. Ett socialt nätverk i grannskapet – gemytligt, utan att vara påtvingande, som Lisa Härdelin Lenerius beskriver det.

Även om Tullstugan är något av ett kollektivhus light visar det att det inte behöver vara de politiska ismerna som styr. Bara tanken att det blir lättare –

och trevligare – om man hjälps åt.

När Lisa Härdelin Lenerius får höra om de funktionalistiska kollektivhusen med mathiss och tvätterier berättar hon att hennes familj har kostat på sig städhjälp och absolut kan tänka sig att köpa andra tjänster om de har råd. Fast när hon beskriver den generösa stämningen i huset förstår man att matlagen inte enkelt kan jämföras med att köpa en tjänst vilken som helst.

Det finns en anekdot om när de två nationalekonomerna Ludwig von Mises och Wilhelm Röpke möts i Genève, någon gång efter kriget. De tar en promenad i solnedgången och passerar några kolonilotter där folk påtar bland några sättmeter lök här och några rader potatis där. ”Ett väldigt ineffektivt sätt att

producera mat”, kommenterar Mises. Varpå Röpke svarar: ”Ja, men ett väldigt effektivt sätt att producera mänsklig lycka.” Bortom de storslagna politiska visionerna tycks kollektivhusen vara på väg att hitta en form som inte bara är rationell och effektiv utan även människovänlig.

”Kollektivhusen är på väg att hitta en form som inte bara är rationell utan även människovänlig.”

I TRAPPHUSET, på vägen ut från Tullstugan, sitter en meny för vårens matlag. Rosmarinkryddad fläskhare med rotfruktsymfoni, fetaostfyllda lammfärsbiffar och laxpudding är långt från linsbiffar och gröt. Men kanske har

storfamiljen i *Tillsammans* och dagens kollektivhus trots allt en gemensam nämnare i filmens nyckelreplik: ”Hellre äta gröt tillsammans, än fläskkotlett ensam.” ∞